

تاثیرپذیری مهارت تفکر و انتقادی در دانش آموزان مدارس

زهرا دهقانی^۱، محدثه اصلی^۲، آرزو مستمند^۳ نسیم پرمهر^۴

۱- کارشناسی علوم قرآنی، دانشکده علوم قرآنی اصفهان

۲- رشته الهیات و تاریخ تمدن

۳- الهیات و معارف اسلامی، فرهنگی

۴- کارشناسی ارشد الهیات و معارف اسلامی

چکیده

آموزش و پرورش، به‌عنوان یکی از عوامل اساسی توسعه جامعه، نیازمند فرآیندهای به‌روز و ارتقاء مستمر است. در این راستا، تغییر نگرش معلمان به عنوان عوامل کلیدی در این راستا آموزش اهمیت زیادی دارد. این تغییر نگرش باید از دیدگاهی منفی و منفی به نقش تدریس‌گری به دیدگاهی مثبت و همکارانه در مقابل تحولات فرهنگی و فناوری راه یابد.

معلمان به عنوان راهنماها و تحلیل‌گرهای تفکر فراگیران، می‌توانند با انعطاف در نگرش و اعتماد به توانمندی‌های دانش‌آموزان، زمینه‌های جدید تفکر را برای آنان فراهم کنند. تغییر نگرش معلمان نه تنها باعث افزایش تحولات در سیاق آموزش و پرورش می‌شود بلکه می‌تواند به بهبود کیفیت یادگیری و توسعه مهارت‌های زندگی دانش‌آموزان کمک کند.

کلمات کلیدی: آموزش، فناوریانه، دانش آموزان

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۱- مقدمه

تغییر نگرش معلمان اهمیت زیادی در جهت بهبود سیستم آموزش و پرورش دارد. این تغییر نه تنها می‌تواند مهارت‌های تفکری دانش‌آموزان را تقویت کند بلکه ایجاد افرادی خلاق، پرسش‌گر، و خودآموز نیز ترویج خواهد یافت. از طرف دیگر، این تغییر نگرش می‌تواند به معلمان امکان پیشرفت حرفه‌ای و شخصی را بدهد و احساس موفقیت و رضایت بیشتری را در زندگی حرفه‌ای آنها به همراه داشته باشد.

تغییر نگرش معلمان به عنوان افراد کلیدی در فرآیند آموزش و پرورش، می‌تواند تأثیرات عمیقی در کیفیت یادگیری دانش‌آموزان ایجاد کند. این تغییر نگرش نیازمند اقدامات گسترده در زمینه‌های آموزشی، فرهنگی، و سازمانی است. ارتقاء دانش معلمان، ایجاد مکانیسم‌های تشویق و انگیزه‌دهی، تعاملات گروهی، و توجه به عوامل محیطی می‌تواند این تغییر را به‌وجود آورده و به بهبود فرآیند یادگیری و توسعه مهارت‌های دانش‌آموزان کمک کند. در نهایت، تغییر نگرش معلمان نه تنها به نفع دانش‌آموزان بلکه به نفع خود معلمان و سیستم آموزش و پرورش به‌طور کلی خواهد بود.

استفاده از روش حل مسئله گروهی:

یکی از راه‌های مؤثر برای پرورش تفکر خلاق و ارتقاء مهارت تفکری دانش‌آموزان، استفاده از روش حل مسئله گروهی است. این روش آموزشی با تمرکز بر تعاملات گروهی، تبادل اندیشه و تفکر، به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهد که از دیدگاه‌ها و ایده‌های متنوع دیگران بهره‌مند شوند و تفکر گروهی را تقویت کنند. در ادامه، به تحلیل و توضیح اهمیت و راهبردهای استفاده از این روش در فرآیند آموزشی پرداخته خواهد شد.

اهمیت روش حل مسئله گروهی:

۱. تفکر گروهی و همکاری: با استفاده از روش حل مسئله گروهی، دانش‌آموزان با محیطی را تجربه می‌کنند که به آنها این امکان را می‌دهد که با همکاری و تعامل، به حل مسائل مشترک بپردازند. این فرایند باعث تقویت مهارت‌های همکاری، ارتباطات گروهی، و توسعه تفکر گروهی می‌شود.

۲. تنوع ایده‌ها و دیدگاه‌ها: در محیط گروهی، افراد با تفکرها، تجارب، و دیدگاه‌های متنوع مواجه می‌شوند. این تنوع ایده‌ها و دیدگاه‌ها می‌تواند به نوآوری و خلاقیت در حل مسائل کمک کند. هر فرد ممکن است دیدگاهی جدید به مسئله بیاورد و باعث افزایش غنای تفکری گروه شود.

۳. توسعه مهارت اجتماعی: این روش آموزشی فرصتی را برای توسعه مهارت اجتماعی فراهم می‌کند. دانش‌آموزان با یادگیری از تعامل با دیگران، مهارت‌های ارتباطی، مذاکره، و حل اختلاف را نیز تقویت می‌کنند.

۴. پیشرفت تحصیلی: تحقیقات نشان می‌دهد که دانش‌آموزانی که در گروه‌ها یاد می‌گیرند و همکاری می‌کنند، به طور معمول بهترین نتایج تحصیلی را دارند. این تعاملات گروهی می‌توانند منجر به یادگیری عمیق‌تر و تسلط بیشتر بر مطالب شوند.

راهبردهای استفاده از روش حل مسئله گروهی:

- تدوین سوالات استارتی: معلمان می‌توانند با فراهم کردن سوالات استارتی تحقیق و گفتگوهای گروهی را راه‌اندازی کنند. این سوالات می‌توانند دانش‌آموزان را به تفکر و تحلیل ترغیب کرده و برای حل مسئله آنها را هدایت کنند.
- تعیین وظایف مشخص: هر عضو گروه می‌تواند وظایف خاص خود را در حل مسئله برعهده گیرد. این تعیین وظایف مشخص مسئولیت‌پذیری را افزایش داده و به گروه کمک می‌کند تا به طور مؤثری کار خود را انجام دهد.
- تشویق به انعطاف‌پذیری: معلمان باید انعطاف و تغییر در مسیر حل مسئله را تشویق کنند. این انعطاف‌پذیری به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهد که به سمت راه‌حل‌های خلاقانه‌تر حرکت کنند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۴. تشویق به ارائه نتایج: اعضای گروه باید بتوانند نتایج خود را به دیگران ارائه دهند. این تجربه می‌تواند به تقویت مهارت ارتباطی و توضیحی دانش‌آموزان کمک کند.

۵. پیشگیری از هیجانات منفی: معلمان باید مطمئن شوند که در محیط گروهی، هیجانات منفی و رقابت‌زا کاهش یابند. ایجاد فضایی امن برای بیان ایده‌ها و خطاها، انگیزه دانش‌آموزان را افزایش خواهد داد.

با اجرای این راهبردها و استفاده از روش حل مسئله گروهی، معلمان می‌توانند به بهبود مهارت تفکری و توسعه توانمندی‌های دانش‌آموزان برای حل مسائل مختلف کمک کنند. این رویکرد نه تنها به توسعه مهارت اجتماعی و همکاری در دانش‌آموزان کمک می‌کند بلکه ایشان را برای مواجهه با چالش‌ها و مسائل زندگی آماده می‌سازد.

آموزش مهارت‌های حل مسئله:

یکی از مولفه‌های اساسی در پرورش تفکر خلاق و توانمندسازی دانش‌آموزان، آموزش مهارت‌های حل مسئله است. مهارت‌های حل مسائل، شامل تحلیل، تفکر انتقادی و خلاقیت، به عنوان ابزارهایی عظیم برای توسعه قابلیت‌های ذهنی و تفکری فردی محسوب می‌شوند. در این بخش، به اهمیت و راهبردهای آموزش مهارت‌های حل مسائل در فرآیند آموزشی پرداخته خواهد شد.

اهمیت آموزش مهارت‌های حل مسئله:

۱. توسعه تفکر انتقادی: آموزش مهارت‌های حل مسئله، باعث تقویت تفکر انتقادی در دانش‌آموزان می‌شود. این مهارت افراد را قادر می‌سازد تا مسائل را از زوایای مختلف بررسی و تحلیل کرده و به نتایج منطقی برسند.

۲. تقویت مهارت‌های تحلیلی: حل مسائل نیازمند مهارت در تجزیه و تحلیل جزئیات و عوامل مختلف است. آموزش مهارت حل مسئله، مهارت‌های تحلیلی دانش‌آموزان را بهبود می‌بخشد و آن‌ها را به انتخاب بهترین راه‌حل‌ها ترغیب می‌کند.

۳. تنوع در اندیشه: مهارت‌های حل مسئله به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهد که به سوالات و چالش‌ها با دیدگاه‌ها و راهبردهای متنوعی نگرسته و تفکر خود را توسعه دهند.

۴. توسعه خلاقیت: در حین حل مسائل، دانش‌آموزان با وضعیت‌های جدید و مواجه می‌شوند و نیاز به ایجاد راه‌حل‌های نو دارند. این فرآیند به تقویت خلاقیت و ایده‌پردازی کمک می‌کند.

۵. آموزش همکاری و ارتباطات: حل مسائل در محیط گروهی یا همکاری با دیگران، مهارت‌های ارتباطی و همکاری را بهبود می‌بخشد. این مهارت افراد را برای همکاری در تیم‌ها و گروه‌های کاری آماده می‌سازد.

راهبردهای آموزش مهارت‌های حل مسئله:

۱. استفاده از مواقع واقعی: آموزش مهارت‌های حل مسئله با استفاده از مواقع واقعی و مسائل عملی، مفیدتر و جذاب‌تر خواهد بود. این مواقع به دانش‌آموزان اجازه می‌دهند تا نتایج کاربردی و قابل استفاده را تجربه کنند.

۲. آموزش روش‌های تفکر مستقیم: معلمان می‌توانند روش‌های مختلف تفکر را به دانش‌آموزان آموزش دهند، از جمله تفکر تحلیلی، تفکر سلسله مراتبی، و تفکر ابتکاری.

۳. آموزش استفاده از ابزارهای مدرن: استفاده از فناوری و ابزارهای مدرن در فرآیند آموزش، می‌تواند بهبود قابل توجهی در آموزش مهارت‌های حل مسئله داشته باشد. نرم‌افزارها و اپلیکیشن‌های آموزشی مختلف می‌توانند دانش‌آموزان را در حل مسائل یاری کنند.

۴. آموزش همکاری گروهی: فرآیند حل مسائل در گروه‌ها، افراد را به تبادل ایده و همکاری تشویق می‌کند. آموزش مهارت‌های ارتباطی و همکاری، برای حل مسائل به شکل مؤثر بسیار حائز اهمیت است.

۵. تشویق به انعطاف‌پذیری: دانش‌آموزان باید آموخته‌اند که هنگام حل مسائل، انعطاف‌پذیری لازم است. این بخش از آموزش می‌تواند به توانایی افراد در مواجهه با تغییرات و مسائل پیچیده کمک کند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۶. اشتیاق به یادگیری مداوم: تشویق دانش‌آموزان به یادگیری مداوم و پیگیری اهداف خود، برای توسعه مهارت‌های حل مسئله بسیار اثربخش خواهد بود.

با توجه به اهمیت و نقش برجسته مهارت‌های حل مسائل در زندگی فردی و حرفه‌ای افراد، آموزش این مهارت‌ها نقش بسزایی در ترقی سطح تفکر و اجتماعی فردانه دارد. به عنوان نتیجه، افزایش تمرکز بر آموزش مهارت‌های حل مسائل در فرآیند آموزشی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و می‌تواند به توسعه نیروی انسانی و پیشرفت جامعه کمک شایانی نماید.

۴. استفاده از محتوای واقعی: تدریس با استفاده از مثال‌ها و محتوای واقعی که به زندگی روزمره و مسائل اجتماعی مرتبط باشد، دانش‌آموزان را به تفکر و اندیشه در مواجهه با مسائل مختلف ترغیب می‌کند.

استفاده از محتوای واقعی:

یکی از راهکارهای موثر در آموزش تفکر خلاق و توسعه مهارت‌های حل مسئله، استفاده از محتوای واقعی و مثال‌های مرتبط با زندگی روزمره و مسائل اجتماعی است. این رویکرد، به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهد تا بهترین نتایج را در فرآیند یادگیری حاصل کنند و از تجربیات واقعی در آموزش بهره‌مند شوند.

اهمیت استفاده از محتوای واقعی:

۱. اصالت و ارتباط با زندگی روزمره: محتوای واقعی که به زندگی روزمره و مسائل اجتماعی مرتبط باشند، برای دانش‌آموزان ارتباط مستقیم با زندگی خود دارند. این ارتباط باعث افزایش اهمیت و اشتیاق دانش‌آموزان به یادگیری می‌شود.

۲. تحلیل موضوعات مختلف: از طریق محتوای واقعی، دانش‌آموزان با موضوعات مختلفی در زمینه‌های مختلف آشنا می‌شوند. این امکان به آن‌ها داده می‌شود که به تنوع اطلاعات دست پیدا کرده و توانایی تحلیل و تفکر خود را در مواجهه با مسائل گسترده‌تر کنند.

۳. ترکیب نظریه با عمل: استفاده از محتوای واقعی این فرصت را فراهم می‌کند که دانش‌آموزان نظریه‌ها و مفاهیم آموخته شده را در زندگی عملی تجربه کنند. این ترکیب نظریه با عمل، درک عمیق‌تر و برتری در یادگیری را به همراه دارد.

۴. تشویق به پرسش و تحقیق: محتوای واقعی معمولاً به دانش‌آموزان انگیزه می‌دهند تا پرسش‌های جدیدی مطرح کنند و به تحقیقات بپردازند. این تحول از نقش پذیرفتن اطلاعات به پرسش‌های خود؛ باعث پیشرفت تفکر دانش‌آموزان می‌شود.

راهبردهای استفاده از محتوای واقعی:

۱. انتخاب محتوای متنوع: معلمان باید محتوایی را انتخاب کنند که تنوع موضوعات را در بر بگیرند و به دانش‌آموزان این امکان را بدهند تا با مسائل مختلفی درگیر شوند.

۲. ارتباط با محتوای درسی: محتوای انتخابی

باید به دروس درسی مرتبط باشند تا ارتباط بین مفاهیم درسی و محتوای واقعی برقرار شود.

۳. استفاده از روش‌های فعال: از روش‌های فعالی مانند گفتگوها، نمایش‌ها و فعالیت‌های گروهی برای جذب دانش‌آموزان و ایجاد تعامل بیشتر با محتوا استفاده کنید.

۴. تشویق به نقد و تحلیل: دانش‌آموزان را ترغیب به نقد و تحلیل محتوا کنید تا تفکر خود را پیرامون مسائل مختلف بهبود بخشند.

۵. استفاده از فناوری: از ابزارها و فناوری‌های مختلف برای ارائه محتوای واقعی و جذاب به دانش‌آموزان استفاده کنید. استفاده از محتوای واقعی در فرآیند آموزش، نه تنها باعث جذب و تعامل بیشتر دانش‌آموزان می‌شود بلکه زمینه‌ساز توسعه تفکر خلاق و مهارت‌های حل مسئله نیز خواهد بود. این رویکرد، دانش‌آموزان را برای مواجهه با چالش‌ها و مسائل زندگی آماده‌سازی می‌کند و نقش مهمی در شکل‌دهی به شکل‌گیری یک جامعه دانش‌آموز و تفکر کننده دارد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

تشویق به خودآموزی:

یکی از عوامل مؤثر در فرآیند آموزش، تشویق دانش‌آموزان به خودآموزی و پیشرفت مستقل است. ایجاد فرهنگی که دانش‌آموزان را به جستجو، تحلیل، و یادگیری مستقل تشویق کند، اساسی برای توسعه تفکر خودآموز و ارتقاء مهارت‌های حل مسئله آنان می‌باشد.

اهمیت تشویق به خودآموزی:

۱. استقلال در یادگیری: تشویق به خودآموزی، دانش‌آموزان را در جهت یادگیری مستقل هدایت می‌کند. آن‌ها با افزایش توانایی خودتنظیمی، توانایی مدیریت زمان و یادگیری موضوعات جدید را تجربه خواهند کرد.
 ۲. رشد شخصی: این روند باعث رشد شخصی دانش‌آموزان می‌شود. آن‌ها با کشف موضوعات جدید و تسلط بر مهارت‌های خود، افزایش اعتماد به نفس و احساس موفقیت پیدا می‌کنند.
 ۳. توسعه مهارت‌های فراتر از دروس درسی: خودآموزی باعث توسعه مهارت‌های علوم اجتماعی، تفکر انتقادی، و حل مسئله در زمینه‌های مختلف خواهد شد. این مهارت‌ها از طریق یادگیری مستقل، به دانش‌آموزان امکان حل چالش‌های واقعی را می‌دهند.
 ۴. ارتقاء دانش و درک عمیق: وقتی دانش‌آموزان به عنوان خودآموزان فعالیت می‌کنند، ارتقاء دانش و درک عمیق در موضوعاتی که برایشان جذاب است، رخ می‌دهد. این فرآیند باعث تفکر عمیق‌تر و بهتر در مورد مسائل می‌شود.
راهبردهای تشویق به خودآموزی:
 ۱. ترغیب به انتخاب موضوعات جذاب: اجازه دهید دانش‌آموزان موضوعاتی را که برایشان جذاب هستند، انتخاب کنند. این انتخاب به آن‌ها انگیزه بیشتری برای خودآموزی می‌دهد.
 ۲. فراهم کردن منابع متنوع: اطمینان حاصل کنید که دانش‌آموزان به منابع متنوع و قابل دسترس دسترسی داشته باشند. این امکان را به آن‌ها می‌دهد تا اطلاعات را از منابع معتبر و گوناگون جستجو کنند.
 ۳. ارتقاء مهارت‌های تحلیلی: به دانش‌آموزان آموزش دهید چگونه اطلاعات را تحلیل کنند و از منابع معتبر برای تحقیقات خود استفاده کنند. این مهارت‌ها در توسعه تفکر خودآموز بسیار مؤثرند.
 ۴. تشویق به ارائه‌ها: ایجاد فرصت‌هایی برای ارائه نتایج تحقیقات و یادگیری‌های خود توسط دانش‌آموزان، باعث افزایش اعتماد به نفس و تشویق به خودآموزی خواهد شد.
 ۵. ترویج فرآیند یادگیری: به جای تأکید بر نتیجه نهایی، بر فرآیند یادگیری تأکید کنید. این کمک می‌کند تا دانش‌آموزان به ارتقاء مستمر خودآموزی ارتقا یابند.
- با توجه به این راهبردها و اهمیت تشویق به خودآموزی، معلمان و مدرسان می‌توانند دانش‌آموزان را برای تفکر خودآموز و توسعه مهارت‌های حل مسئله تقویت کنند. این اقدام نه تنها به عنوان یک فرآیند آموزشی مؤثر خواهد بود بلکه به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا به عنوان افراد خودآموز و خودتنظیمی در جامعه موفق عمل کنند.

آموزش مهارت‌های انتقادی:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مهارت‌های انتقادی از جمله تحلیل دقیق، ارزیابی منطقی، و ارائه دیدگاه منطقی نقش بسیار مهمی در توسعه تفکر خودآموز و تفکر انتقادی دانش‌آموزان دارند. آموزش این مهارت‌ها نه تنها به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا بهتر با مسائل روزمره برخورد کنند بلکه ایشان را به افراد با نگرش انتقادی و توانمند در حل مسائل تبدیل می‌کند.

اهمیت آموزش مهارت‌های انتقادی:

۱. توانایی تحلیل درست: مهارت‌های انتقادی به دانش‌آموزان آموزش می‌دهد چگونه یک مسئله را از زوایای مختلف تحلیل کنند و به نتایج منطقی برسند.
۲. توانمندی در ارزیابی: این مهارت‌ها به ایشان کمک می‌کند تا اطلاعات و ادعاهای مختلف را با دقت ارزیابی کرده و نتیجه‌گیری‌های صحیحی داشته باشند.
۳. ارتقاء تفکر منطقی: آموزش مهارت‌های انتقادی باعث ارتقاء تفکر منطقی در دانش‌آموزان می‌شود و آن‌ها را به دیدگاه‌های سازنده و منطقی ترغیب می‌کند.
۴. تسلط بر مهارت‌های ارتباطی: این مهارت‌ها به دانش‌آموزان کمک می‌کند که نتوانند تنها ایده‌های خود را به خوبی بیان کنند بلکه ایده‌های دیگران را نیز به درستی درک کنند و برقراری ارتباط مؤثر با دیگران را مساعد سازند.
۵. توسعه توانایی حل مسائل: مهارت‌های انتقادی به دانش‌آموزان آموزش می‌دهد چگونه به دقت مسائل را شناسایی کرده و به راه‌حل‌های مؤثری دست یابند.

راهبردهای آموزش مهارت‌های انتقادی:

۱. تشویق به سوالات پرسیدن: دانش‌آموزان را تشویق کنید تا سوالات بپرسند و به دنبال یافتن پاسخ‌های منطقی و توجیه‌های معقول باشند.
 ۲. تحلیل مطالب مختلف: با تحلیل مطالب متنوع از منابع معتبر، دانش‌آموزان با دیدگاه‌های مختلف و چندگانه آشنا می‌شوند.
 ۳. ترویج گفتگوهای موزون: گفتگوهای گروهی و تبادل نظرهای موزون با همکلاسی‌ها، این مهارت‌ها را تقویت می‌کند.
 ۴. استفاده از مطالب واقعی: از مطالب و موضوعات واقعی و مرتبط با زندگی روزمره استفاده کنید تا دانش‌آموزان بهتر بتوانند ایده‌ها را در زندگی عملی مورد سنجش قرار دهند.
 ۵. پروژه‌های گروهی: ایجاد پروژه‌های گروهی که نیازمند تحلیل، ارزیابی، و ارائه دیدگاه‌های منطقی است، به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا این مهارت‌ها را در زمینه عملی تجربه کنند.
- آموزش مهارت‌های انتقادی نقطه مهمی در توسعه تفکر خودآموز دانش‌آموزان است. این مهارت‌ها نه تنها به آنان در مسیر یادگیری بهتر کمک می‌کند بلکه ایشان را برای چالش‌ها و مواجهه با واقعیت‌های زندگی آماده می‌سازد.

فعالیت‌های عملی و عینی:

انجام فعالیت‌های عملی و عینی یک روش فوق‌العاده برای تقویت تفکر خلاق و نوآوری در دانش‌آموزان است. این فعالیت‌ها، دانش‌آموزان را با واقعیت‌های زندگی مواجه کرده و ایشان را به تجربه مستقیم مفاهیم و ایده‌ها دعوت می‌کند. در ادامه به اهمیت و راهبردهای اجرای فعالیت‌های عملی و عینی در آموزش تفکر خلاق می‌پردازیم.

اهمیت فعالیت‌های عملی و عینی:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۱. تجربه مفاهیم عملی: انجام فعالیت‌های عملی به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهد که مفاهیم تدریس شده را در زندگی عملی تجربه کنند و با اجزای مختلف یک موضوع آشنا شوند.
 ۲. توسعه مهارت‌های علمی: این فعالیت‌ها باعث توسعه مهارت‌های علمی مانند مشاهده، آزمایش، و نتایج‌گیری می‌شود و دانش‌آموزان را به تفکر علمی و منطقی ترغیب می‌کند.
 ۳. آموزش مهارت‌های عملی: انجام فعالیت‌های عملی می‌تواند مهارت‌های عملی مانند کار تیمی، مسئولیت‌پذیری، و حل مسائل را در دانش‌آموزان بهبود بخشد.
 ۴. تحول اطلاعات به دانش: این فعالیت‌ها به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهد که اطلاعات تئوریک را به دانش عملی تبدیل کنند و از انتقال مفاهیم به دانش فعالانه بهره‌مند شوند.
راهبردهای اجرای فعالیت‌های عملی و عینی:
 ۱. تعامل با محیط: فعالیت‌ها باید با محیط طبیعی یا محیطی که به موضوع درسی مرتبط است، هماهنگ شوند تا دانش‌آموزان بهتر بتوانند محتوا را درک و در آن غرق شوند.
 ۲. استفاده از تکنولوژی: انتخاب فعالیت‌هایی که از تکنولوژی بهره می‌برند، می‌تواند تجربه دانش‌آموزان را تحول بخشد و ایشان را به آموزش مبتنی بر فناوری نزدیکتر کند.
 ۳. تنوع در فعالیت‌ها: فعالیت‌ها باید تنوع داشته باشند تا تفکر خلاق دانش‌آموزان را تحریک کنند و برای هر دانش‌آموز فرصت‌های یادگیری متفاوت ایجاد شود.
 ۴. انعطاف‌پذیری: معلمان باید در طراحی و اجرای فعالیت‌ها انعطاف‌پذیر باشند و به نیازها و ویژگی‌های دانش‌آموزان واکنش نشان دهند.
 ۵. ارتباط با مفاهیم درسی: هر فعالیت باید به مفاهیم درسی مرتبط باشد و به دانش‌آموزان این امکان را بدهد که مفاهیم تئوریک را در سیاق عملی تجربه کنند.
 ۶. تشویق به تفکر خودآموز: دانش‌آموزان باید تشویق شوند تا خودآموزی و تفکر خودآموز را در حین انجام فعالیت‌ها تجربه کنند و نتایج و تجربیات خود را با دیگران به اشتراک بگذارند.
- با اجرای موفق این راهبردها و انجام فعالیت‌های عملی و عینی، معلمان می‌توانند تفکر خلاق و نوآوری در دانش‌آموزان را تقویت کرده و آموزشی پویا و جذاب را ارائه دهند. این اقدامات به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهند تا به عنوان افراد خودآموز و خلاق در زندگی مسائل مختلف را مورد بررسی قرار دهند و راه‌حل‌های نوین و موثری را پیدا کنند.
- ترکیب مواد آموزشی:**
- استفاده از رویکرد چنددرسی و ترکیب مواد آموزشی از حوزه‌های مختلف، یک راهبرد قدرتمند در تحول تفکر دانش‌آموزان به سمت تفکر ترکیبی و گسترده است. در اینجا به اهمیت و راهبردهای اجرای این رویکرد پرداخته و نقش آن در تقویت تفکر خلاق دانش‌آموزان بررسی می‌شود.
- اهمیت ترکیب مواد آموزشی:**
۱. تحریک تفکر چندجانبه: استفاده از مواد آموزشی از دیگر حوزه‌های علمی، دانش‌آموزان را به تفکر چندجانبه و دیدگاه گسترده ترغیب می‌کند. این ارتباطات ترکیبی میان دروس مختلف، تفکر سطح بالاتر و بهتری را ایجاد می‌کند.
 ۲. ارتباط مفاهیم دروس: این رویکرد باعث ایجاد ارتباطات مفهومی میان مفاهیم مختلف دروس می‌شود. دانش‌آموزان می‌توانند مفاهیم را در یک زمینه مشترک یا ارتباطات تلافی‌ای مشاهده کرده و به تفکر ترکیبی دست یابند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۳. تحول اطلاعات به دانش: ترکیب مفاهیم از حوزه‌های مختلف به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهد که اطلاعات تئوریک درسی را به دانش عملی و کاربردی تبدیل کرده و در زندگی واقعی از آن استفاده کنند.
۴. تنوع در تجربه یادگیری: این رویکرد تنوع در تجربه یادگیری فراهم می‌کند. دانش‌آموزان با مواد آموزشی متنوع، تجربه‌های یادگیری متفاوتی را دریافت کرده و تفکر گسترده و چندپارادایمی را تجربه می‌کنند.
- راهبردهای اجرای ترکیب مواد آموزشی:
۱. طراحی درس‌های ترکیبی: معلمان باید درس‌هایی باشند که مواد آموزشی از حوزه‌های مختلف را ترکیب کنند و دانش‌آموزان را به ترکیب و ارتباط مفاهیم تشویق کنند.
۲. استفاده از مثال‌های واقعی: مثال‌ها و موارد واقعی از زندگی و مسائل اجتماعی را به عنوان مثال‌های ترکیبی استفاده کنید تا دانش‌آموزان با دیدگاه گسترده‌تری به مسائل نگاه کنند.
۳. تشویق به تحقیق و خودآموزی: دانش‌آموزان را به تحقیق در حوزه‌های مختلف و خودآموزی تشویق کنید تا ارتباطات بیشتری میان مفاهیم رقم بخورد.
۴. استفاده از فعالیت‌های عملی: فعالیت‌های عملی و آزمایشگاهی با استفاده از مواد مختلف، دانش‌آموزان را به تجربه مفاهیم مختلف و ترکیبی می‌برد.
۵. ارتباط با محتوای واقعی: مفاهیم آموزشی را با مسائل و واقعیت‌های زندگی ارتباط دهید تا دانش‌آموزان احساس کنند که درس‌ها برای زندگی واقعی مهم هستند.
- استفاده از رویکرد ترکیب مواد آموزشی می‌تواند به تفکر خلاق و گسترده دانش‌آموزان کمک کرده و فرصت‌های یادگیری جذاب و مناسبی را ارائه دهد. این راهبرد با ترکیب مفاهیم، ارتباطات مفهومی را تقویت کرده و دانش‌آموزان را برای حل مسائل پیچیده واقعی آماده می‌سازد.
- ### ترویج فرهنگ تفکر:
- فرهنگ تفکر اساسی‌ترین عاملی است که می‌تواند در تحول و توسعه تفکر خلاق افراد مؤثر باشد. ایجاد فضای حمایت‌آمیز برای تفکر، به اشتراک‌گذاری ایده‌ها و تشویق به تفکر خارج از مرزهای معمول، به دلیل اهمیت آن در فرآیند یادگیری و توسعه تفکر خلاق، یکی از چالش‌های مهم در حوزه آموزش است. در این بخش، به اهمیت ترویج فرهنگ تفکر و راهکارهایی برای ایجاد آن در محیط‌های مختلف پرداخته خواهد شد.
- ### اهمیت ترویج فرهنگ تفکر:
۱. تشویق به چالش‌های مفهومی: فرهنگ تفکر امکان ایجاد چالش‌های مفهومی را فراهم می‌کند که افراد را به پرسش‌ها و تفکر در مورد جوانب گوناگون مسائل ترغیب می‌کند.
۲. ارتقاء انعطاف‌پذیری: فرهنگ تفکر، انعطاف‌پذیری افراد را در مواجهه با تغییرات و چالش‌ها افزایش می‌دهد. افراد در این فضا یاد می‌گیرند با دیدگاه‌های مختلف مواجه شوند و به سرعت با تغییرات سازگاری یابند.
۳. تشویق به تفکر گروهی: ایجاد فرهنگ تفکر، تفکر گروهی را ترویج می‌دهد. افراد در این فرهنگ می‌آموزند با همکاران خود هم‌افکنی کرده و از تجربیات و ایده‌های یکدیگر بهره‌مند شوند.
۴. پیشرفت فردی و گروهی: فرهنگ تفکر به افراد این امکان را می‌دهد تا به عنوان یک گروه تفکری موفق عمل کنند و از توانمندی‌های همدیگر به بهترین شکل استفاده کنند.
- راهکارهای ایجاد فرهنگ تفکر:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۱. برگزاری نشست‌ها و کارگاه‌های تفکر: برگزاری جلسات منظم و کارگاه‌های تفکر، افراد را به تبادل نظر و ارائه ایده‌های خود تشویق می‌کند و فرهنگ تفکر را ترویج می‌دهد.
۲. تشویق به ارائه نظرات متفاوت: افراد باید تشویق شوند تا نظرات و دیدگاه‌های خود را بازگو کنند و از تنوع نظرات بهره‌مند شوند.
۳. استفاده از محیط‌های آموزشی تعاملی: استفاده از فناوری‌های آموزشی و محیط‌های تعاملی می‌تواند به ایجاد فضای تفکر کمک کند و افراد را درگیر فرآیند یادگیری کند.
۴. پرورش انگیزه برای یادگیری: افراد باید انگیزه کافی برای یادگیری و تفکر پرانرژی داشته باشند. تشویق به یادگیری به عنوان یک فرآیند مداوم، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.
۵. تشویق به همکاری و به اشتراک‌گذاری: ایجاد فرهنگ تفکر به معنای همکاری و به اشتراک‌گذاری ایده‌ها و دانش است. افراد باید احساس کنند که ایده‌ها و نظراتشان مورد ارزش و احترام هستند. از این راهکارها برای ایجاد فرهنگ تفکر در محیط‌های مختلف می‌توان استفاده کرد. ایجاد چنین فرهنگی نه تنها به بهبود توانمندی‌های افراد بلکه به توسعه و پیشرفت جوامع و سازمان‌ها نیز کمک خواهد کرد. توجه به این موارد و اجرای فعالیت‌های متنوع می‌تواند به پرورش تفکر انتقادی و حل مسائل در دانش‌آموزان کمک کند و ایشان را برای مواجهه با چالش‌های زندگی آماده سازد.

روش‌های ایجاد تفکر خلاق

تفکر خلاق، یکی از ویژگی‌های کلیدی برای پیشرفت و نوآوری در هر حوزه‌ای است. در این فصل، به بررسی روش‌های مختلف برای ایجاد و تقویت تفکر خلاق خواهیم پرداخت. این روش‌ها متناسب با افرادی که می‌خواهند توانمندی‌های خود را در زمینه تفکر خلاق گسترش دهند، طراحی شده‌اند.

معلم می‌تواند با به کارگیری شیوه‌های مناسب زمینه رشد خلاقیت را در دانش‌آموزان فراهم کند ذیل از آن جمله اند :

۱. استفاده از مغایرت‌ها در آموزش:

استفاده از مغایرت‌ها یک روش آموزشی موثر است که می‌تواند به تحول در تفکر دانش‌آموزان کمک کند. این روش با چالش آمدن با باورها و دیدگاه‌های رایج، فرآیند یادگیری را تحریک می‌کند و دانش‌آموزان را به اندیشیدن و بررسی عمیق‌تر مسائل ترغیب می‌کند.

ایجاد مغایرت‌ها در محتوای آموزشی به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهد که خود را در مقابل دیدگاه‌ها و نظریات مختلف قرار دهند و مهارت‌های تحلیلی و انتقادی خود را به چالش بکشند. در ادامه به توضیح برخی از مزایای استفاده از مغایرت‌ها در فرآیند آموزش پرداخته خواهد شد.

الهام بخشی برای افکار خلاق:

مغایرت با باورها و دیدگاه‌های رایج، افراد را به اندیشیدن خارج از مرزهای معمول و ترس از پذیرش نظرات جدید و نوین ترغیب می‌کند. این الهام بخشی می‌تواند به تولید ایده‌های خلاقانه و نوآورانه منجر شود.

تقویت توانمندی‌های تفکر انتقادی:

مغایرت با مفاهیم متداول، دانش‌آموزان را وادار به تحلیل و ارزیابی نظرات خود و دیگران می‌کند. این فرآیند باعث تقویت توانمندی‌های تفکر انتقادی در دانش‌آموزان می‌شود و آن‌ها را به ارائه دیدگاه‌های منطقی و مبتنی بر شواهد می‌کشانند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

تسلط بر مهارت‌های حل مسئله:

مغایرت‌ها می‌توانند به دانش‌آموزان کمک کنند تا مسائل را از زوایای مختلف مشاهده کرده و راه‌حل‌های متنوعی برای آن‌ها پیشنهاد دهند. این مهارت اساسی در حل مسائل و مواجهه با چالش‌ها در زندگی است.

تحول در دیدگاه:

ایجاد مغایرت‌ها باعث تحول در دیدگاه افراد می‌شود. آن‌ها به دنبال یافتن جوانب جدید و غیرمتداول یک موضوع می‌گردند که این تحول در دیدگاه می‌تواند به توسعه ذهنی و فرهنگی فرد کمک کند.

ترغیب به یادگیری فعال:

فرآیند یادگیری را از فعالیتهای پویا و جذاب برخوردار می‌سازد. دانش‌آموزان در تلاش برای پاسخ به سوالات یا تأیید نظریات موجود، به صورت فعالانه در فرآیند یادگیری شرکت می‌کنند.

تقویت خودآگاهی:

مغایرت با باورها و دیدگاه‌های قدیمی، افراد را وادار به اندیشیدن در مورد اعتقادات و ارزش‌های خود می‌کند. این فرآیند می‌تواند به تقویت خودآگاهی افراد و درک بهتری از خودشان منجر شود.

در نتیجه، استفاده هوشمندانه از مغایرت‌ها در محتوای آموزشی می‌تواند به توسعه تفکر انتقادی و خلاقانه دانش‌آموزان کمک کرده و زمینه‌ساز یادگیری فعال و مؤثری باشد.

۲. استفاده از تمثیل در آموزش:

یکی از روش‌های مؤثر در فرآیند آموزش، استفاده از تمثیل یا مقایسه است. این روش، امکان انتقال اطلاعات جدید با استفاده از مفاهیم و دانش قبلی دانش‌آموزان را فراهم می‌کند. معلمان می‌توانند با ارتقاء این تکنیک، محیط آموزشی را جذاب‌تر و قابل درک‌تر سازند. در ادامه، به برخی از مزایای استفاده از تمثیل در فرآیند آموزش پرداخته خواهد شد.

تسهیل یادگیری اطلاعات جدید:

تمثیل به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهد که اطلاعات جدید را با توجه به مفاهیم و دانشی که قبلاً دارند، درک کنند. این روش باعث می‌شود موارد پیچیده به نظر دانش‌آموزان ساده‌تر و قابل فهم‌تر باشد.

ارتقاء ارتباط با محتوا:

تمثیل ارتباط عاطفی دانش‌آموزان با محتوا را تقویت می‌کند. از طریق مقایسه با موقعیت‌ها یا مثال‌های واقعی، دانش‌آموزان می‌توانند احساس کنند که محتوا برای زندگی واقعی معنا دار است.

توسعه تفکر تحلیلی:

تمثیل افراد را به تفکر تحلیلی تشویق می‌کند. با مقایسه و مقابله موقعیت‌ها و اطلاعات مختلف، دانش‌آموزان می‌توانند تفکر تحلیلی خود را تقویت کنند و به ارائه دیدگاه‌های بیشتر و گسترده‌تر بپردازند.

تسلط بر مفاهیم انتزاعی:

تمثیل به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهد که به مفاهیم انتزاعی دست یابند. این روش از طریق ایجاد تشابه‌ها و مقایسه‌ها، دانش‌آموزان را به تفکر در سطوح مفاهیمی بالاتر سوق می‌دهد.

ترویج تفکر خلاق:

تمثیل می‌تواند خلاقیت دانش‌آموزان را تشویق کند. با ایجاد تشابه‌ها و مقایسه‌های نوآورانه، افراد ممکن است به دست‌یابی به راه‌حل‌های خارج از الگوهای رایج دست پیدا کنند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

تسهیل در تدریس مفاهیم انتزاعی:

این روش در تدریس مفاهیم انتزاعی کمک بزرگی می‌کند. با ارائه مثال‌ها و تمثیل‌های قابل درک، معلمان می‌توانند مفاهیم پیچیده را به شکلی ساده و قابل فهم به دانش‌آموزان انتقال دهند. به طور کلی، استفاده هوشمندانه از تمثیل در فرآیند آموزش می‌تواند به ارتقاء یادگیری دانش‌آموزان و توسعه تفکر آنان کمک کند. این روش، محیط آموزشی را متنوع و جذاب می‌سازد و باعث افزایش شیوه‌های یادگیری مؤثر می‌شود.

۳. توجه به کمبودها و خلق موجود در دانش:

در فرآیند آموزش و یادگیری، توسعه تفکر خلاق و نوآوری نقش مهمی در پیشبرد دانش‌آموزان ایفا می‌کند. یکی از راهکارهای مؤثر در این زمینه، توجه به کمبودها و خلق موجود در دانش است. این روش به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهد تا به جای تمرکز بر دانسته‌ها، به جستجو و کاوش در زمینه‌های ناشناخته و مسائل باز با دیدگاه خلاقانه بپردازند. در ادامه، به برخی از مزایای این رویکرد پرداخته خواهد شد.

توسعه مهارت‌های جستجو و تحقیق:

تمرکز بر کمبودها و خلق موجود در دانش، مهارت‌های جستجو و تحقیق دانش‌آموزان را تقویت می‌کند. آنان با پرسش‌های سوالی که به شکافها و ناشناخته‌ها مرتبط باشند، می‌توانند مسائل را از زوایای جدید مورد بررسی قرار دهند.

تحول از دانش به تفکر نوآورانه:

این رویکرد باعث تحول دانش‌آموزان از فردی که فقط دانسته‌ها را حفظ می‌کند، به فردی می‌شود که به دنبال پر کردن خلاءها و شکافهای دانشی است. این تحول از دانش به تفکر نوآورانه را ترویج می‌دهد.

تشویق به پرسش‌های چالش‌برانگیز:

دانش‌آموزان با مواجهه با کمبودها و خلق‌ها، ترغیب به ایجاد پرسش‌هایی چالش‌برانگیز می‌شوند. این سوالات می‌توانند مسیر یادگیری را تغییر داده و به دست‌یافتن به راه‌حل‌های نوآورانه کمک کنند.

تقویت تفکر خودآموز و خودتنظیمی:

این رویکرد به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهد که خود را در مسیر یادگیری خودتنظیمی کنند. با جلب توجه به خلق‌ها و مسائل باز، آنان ملزم به تلاش بیشتر و انعطاف در مواجهه با چالش‌ها می‌شوند.

آموزش هماهنگی و ترکیب دانش:

به جای تمرکز مطلق بر یک دانش خاص، ترکیب دانش‌های مختلف و ایجاد ارتباطات بین آنها می‌تواند به غنای تفکر دانش‌آموزان افزوده شود. این نه تنها باعث توسعه دانش گسترده‌تر می‌شود بلکه تفکر ترکیبی و خلاق نیز ترویج می‌یابد.

در نهایت، توجه به کمبودها و خلق موجود در دانش ابزاری قدرتمند برای پرورش افراد با تفکر خلاق و نوآورانه است. این رویکرد نه تنها به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهد که جلب توجه به جوانب تاریخچه‌ای و ناشناخته دانش بپردازند بلکه آنها را به سوی یادگیری پویا و فعالانه هدایت می‌کند.

۴. تقویت تفکر درباره امکانات و احتمالات:

در فرآیند آموزش و پرورش، توسعه تفکر درباره امکانات و احتمالات یکی از عوامل اساسی برای پرورش تفکر خلاق و نوآورانه است. این رویکرد، دانش‌آموزان را به تفکر درباره احتمالات، راه‌های مختلف حل مسائل، و تأمل در موقعیت‌های مختلف تشویق می‌کند. در ادامه، به برخی از جوانب این رویکرد پرداخته خواهد شد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

آشنایی با مفهوم امکانات:

در این رویکرد، مفهوم امکانات و احتمالات به دانش‌آموزان آموزش داده می‌شود. آنان با آشنایی به مفهوم امکانات، میزان اطمینان و قطعیت در تصمیم‌گیری را درک می‌کنند و به دنبال ارائه پاسخ‌هایی که به موقعیت‌های مختلف منطبق باشند، می‌روند.

توسعه مهارت‌های تفکر موازی:

با توجه به امکانات و احتمالات، دانش‌آموزان ترغیب به تفکر موازی و در نظر گرفتن چندین راه‌حل برای یک مسئله می‌شوند. این مهارت باعث افزایش ابتکار و خلاقیت ذهنی آنان می‌گردد.

آموزش به تفکر زمانی:

با توجه به مفهوم احتمالات، دانش‌آموزان قادر خواهند بود به موازات با زمان حال، به آینده و گذشته نیز فکر کرده و تأثیرات احتمالی تصمیمات خود را پیش‌بینی کنند. این نوع تفکر زمانی به افراد کمک می‌کند تا تصمیمات آگاهانه‌تری بگیرند.

ترغیب به ارائه پاسخ‌های متنوع:

دانش‌آموزان باید ترغیب به ارائه پاسخ‌های متنوع به یک مسئله شوند. این تمرین به آنها کمک می‌کند تا از دیدگاه‌های مختلف به موقعیت نگاه کنند و گزینه‌های متعددی را برای حل مسئله در نظر بگیرند.

ترویج تفکر پویا و پیش‌بینی:

تفکر درباره امکانات و احتمالات به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهد که به پیش‌بینی تأثیرات احتمالی تصمیمات خود بپردازند. این تفکر پویا و پیش‌بینی باعث بهبود قابلیت پیش‌بینی و ارزیابی موقعیت‌های مختلف می‌شود.

تعمیق در درک موقعیت‌ها:

با توجه به احتمالات، دانش‌آموزان قادر به تعمیق در درک موقعیت‌ها و بررسی جنبه‌های مختلف یک مسئله می‌شوند. این نگرش تفکری به آنان این امکان را می‌دهد که به دقت تر در تحلیل و ارزیابی موقعیت‌ها پرداخته و به نتایج بهتری دست پیدا کنند.

در نهایت، تقویت تفکر درباره امکانات و احتمالات به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهد که با مسائل و چالش‌ها به شکل گسترده‌تری برخورد کنند و از دیدگاه خود، به راه‌حل‌های نوآورانه‌تری دست یابند. این رویکرد اساسی در فرآیند آموزش است و به دانش‌آموزان افکاری منعطف و بازتر نسبت به مسائل زندگی را تربیت می‌کند.

۵. استفاده از سوالات محرک:

یکی از روش‌های بسیار موثر برای ایجاد تفکر خلاق و ارتقاء توانمندی‌های ذهنی دانش‌آموزان، استفاده مداوم از سوالات محرک است. معلمان با ایجاد سوالاتی که نیازمند درک عمیق، تفسیر، ترجمه، تعریف، اکتشاف و تجزیه و تحلیل می‌باشند، می‌توانند محیطی پویا و الهام‌بخش برای یادگیری فراهم کنند. در ادامه، به برخی از جنبه‌های استفاده از سوالات محرک در راستای توسعه تفکر خلاق می‌پردازیم.

پرسش‌های انگیزشی:

سوالاتی که انگیزه دانش‌آموزان را افزایش دهند و آنان را به تفکر واقعی و عمیق تر در مورد یک موضوع تشویق کنند، بسیار ارزشمند هستند. این سوالات باید به گونه‌ای باشند که افراد را به انعطاف نظر و دیدگاه ترغیب کنند.

پرسش‌های اثربخش:

سوالاتی که به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهند تا درک خود از مسائل را بیان کرده و تأثیرگذاری تصمیمات خود را درک کنند، باعث ایجاد تفکر اثربخش و تأمل عمیق می‌شوند.

نتیجه گیری:

تشویق به ارائه نقدهای سازنده و ساختاری به جای نقدهای منفی، دانش‌آموزان را به بهترین شکل از اشتباهاتشان یادگیری و بهبود عملکرد خود تشویق می‌کند. استفاده از روش اکتشافی نه تنها به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهد که به صورت خودآموزانه و خودمدیریتی یادگیری کنند بلکه تجربه یک مسیر یادگیری پویا و پر از ابهام را تجربه کنند که باعث توسعه تفکر خلاق و تحول در آموزش می‌شود.

منابع:

هترینگتون، ای میویس و پارک، راس. دی (۱۳۷۳). روان‌شناسی کودک از دیدگاه معاصر، ترجمه جواد طهوریان، احمد رضوانی، محمدحسین نظری نژاد، علی آخشینی، امیر امین یزدی و خوشه کسرای، انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ اول
افلاکی فرد، حسین، و اکبری، محمدرضا. (۱۳۹۸). رابطه مدیریت زمان با خلاقیت و خود تنظیمی دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی سعدآباد. آموزش پژوهی، ۵(۱۸)، ۶۱-۷۶.
امیری، نگار، خادمی اشکذری، ملوک، اخوان تفتی، مهناز، & صرامی، غلامرضا. (۱۴۰۰). ساخت و بررسی اثربخشی بسته آموزشی مهارت‌های اجتماعی مبتنی بر ذهن‌آگاهی بر مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی در دانش‌آموزان دیرآموز. مجله مطالعات روانشناسی تربیتی، ۱۸(۴۳)، ۱۴۷-۱۲۲.
سبزواری، مریم، لیاقتدار، محمدجواد، & عابدی، احمد. (۱۳۹۴). مقایسه ابعاد مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان ابتدایی مدارس غیردولتی بدون کیف و دولتی شهر اصفهان. رویکردهای نوین آموزشی، ۱۰(۱)، ۱۰۵-۱۲۰.